

### Baggrunden for projektet:

#### *Hvorfor netop frugttræer og så i Rødding i Vestsalling?*

Frugttræer og frugthaver har mange en tankemæssig forestilling om - ud fra det vi kender til i dag - at de nok primært hører til i de såkaldte mere "milde" egne af Danmark og altså ikke på de steder, som er repræsenteret i Vestjylland.

Historisk kan man i "Danmarks Frugtavl" fra 1916-1922 se, at der i hele landet, inklusiv hele Vestjylland fra syd til nord, var frugtavl. Denne undersøgelse kortlægger, hvor udbredt frugtavlen var, samt hvilke sorter, der i de enkelte egne blev foretrukket. Kortlægningen var ligeledes den sidste status over den mangfoldighed dansk frugtavl på det tidspunkt og tidligere var præget af (ud fra devisen "hver egn sit æble"). Siden er der løbende sket en begrænsning af, hvilke sorter der anvendes i en kommerciel henseende, og netop dette har desværre fået en altafgørende effekt på udvalget af frugttræer i planteskolerne til private (hvilket i dag primært udgør overskudsproduktionen til erhvervsgartnerne) – og denne begrænsning kulminerede kort efter Danmarks indtræden i EF, hvor der med baggrund i en kommerciel sammenhæng, skete en voldsom indskrænkning i sortsudbuddet af frugt i retning af hovedsagelig en sort. Denne hovedsort kom til på EU-niveau at repræsentere ca. 50 % af den samlede mængde æbler, der blev sat til salg til konsumenterne i EU – nemlig sorten "Golden Delicious" - resten fordeler sig på en række udprægede sydeuropæiske og amerikanske sorter. Denne politik har haft den konsekvens, at det kommercielle sortsudbud og produktion af æbler i Danmark henover årene er faldet drastisk.

Hvad er det da, så der kan betinge en dansk produktion af æbler, som der har været igennem mange år? når (frit efter prof. Jørgen Vittrup):

vækstsæsonen i Italien er 2-3 måneder længere end i Danmark

den potentielle frugtbarhed er 60-100 % højere i Italien (i Holland 15-20 % højere) end i Danmark  
forår og efterår er varmere i syden end i Danmark

et varmere klima giver en bedre æblekvalitet (indenfor nogle rammer)

fugtige forår giver større angreb af skurv

varmere klima giver kraftigere smag i samme sort (mere sol og højere temperatur giver mere fotosyntese) altså mere aroma

varmere klima giver mere tørstof så æblerne kan holde sig længere

For det første selvfølgelig det idylliske ved at man kan plukke sine egne æbler eller købe dansk-producerede æbler med de forventninger, der ligger til dansk-producerede varer, at de i hvert fald overholder nogle minimumskrav om at være udviklet under miljørige forhold.

For det andet er der en række konkrete forhold som det at æblerne et under nordligere klima udvikler et lavere sukkerindhold i forhold til syre – og dermed bliver friskere i smagen, de vil normalt have en lidt tyndere skræl og dertil for flere sorter en bedre dannelse af den røde dækfarve (stimuleres af lave temperaturer sidst på året).

Ud fra ovenstående og sammenholdt med lønninger og jordpriser er en kommerciel drift af frugtplantager svært i Danmark. Der skal andre forhold til, der kan betinge en dansk frugtproduktion. Anvisningen på dette ligger hovedsageligt i den rigtige kvalitet koblet til den gode historie i forhold til særlige kundesegmenter.

I tidligere tid havde frugtavl de fleste steder i forhold til almuen svært ved at vinde indpas selvom der blev gjort meget for dens udbredelse med podeteknik, udlevering af gratis træer, præsternes positive omtale fra prædikestolene mv. Begrundelsen for modstanden mod frugtavl var, at der i befolkningen var en bekymring for, at dette var et nyt beskatningsområde ligesom kornet, der groede på markerne. Der eksisterer utallige historier om, hvordan almuen sikrede sig, at de udleverede frugttræer ikke overlevede.

I og omkring godserne tog man tidligt frugtavl op – i første omgang de mere konventionelle frugtsorter – senere mere eksotiske ting, der krævede specielle arrangementer i retning af orangerier.

I Rødding-området ligger Spøttrup Borg – Danmarks bedst bevarede middelalderborg – som tidligere tilhørte bispens i Viborg. I det nuværende museumsområde på Spøttrup Borg findes der en urtehave og Slots- og ejendomsstyrelsen (SES) er netop ved i tilknytning hertil at etablere en frugthave, som man formoder den har set ud i renæssance-tiden. Fra et dokument i Spøttrup Lokalhistoriske Arkiv er der kendskab til, at den daværende ejer (af Rosenkrantz-familien) af Spøttrup Borg i ca. 1760 bestilte og hjemtog frugttræer af bestemte sorter fra Bamberg i det nuværende Tyskland. Ud fra denne bestilling er det hensigten at foretage en genplantning heraf et andet sted i haveanlægget.

I ”Danmarks Frugtavl” er Salling-området undersøgt, og resultaterne herfra er væsentlig parameter i udvælgelsen af frugtsorter til projektet ”Rødding – Æblets by i Salling” sammen med resultater i samme værk fra andre dele af det nordvestlige Jylland.

Den person, der primært forestod frugtsortsundersøgelsen i ”Danmarks Frugtavl” hed Anton Pedersen. Han blev senere professor på den Kongelige Veterinære Landbohøjskole med speciale indenfor frugtavl. Anton Pedersen er født og opvokset i Volling – ca. 6 km øst for Rødding – under fattige kår. Han døde i 1978 og ligger begravet på Volling Kirkegård. I sit videre virke udarbejdede Anton Pedersen værket ”Danmarks Frugtsorter” som stadig den dag i dag er hovedværket over sorter i den danske frugtavl. Dette materiale er ligeledes centralt i arbejdet med projektet ”Rødding – Æblets by i Salling”.

For Salling-området konkluderer ”Frugtundersøgelsen”, at der er et langt større potentiale for frugtavl end det der udnyttes, når man vel og mærke tager højde for valg af sorter.

I 1938 overtager staten Spøttrup Borg. Bygningerne blev renoveret sammen med undenomsarealerne og jorden udstykkes til 27 statshusmandsbrug. Et samlet område udstykkes i små parceller på ca. 1 tønde hver med henblik på, at alle husmandssteder skulle have hver sin parcel af en stor frugtplantage – ”Frugtkolonien Spøttrup”. Der opføres en fælles bygning, etableres fælles vandboring, investeres i fælles markmateriel, ansættes en driftsleder og anskaffes en fælles sprøjte mm.

Byen Røddings herkomst fortaber sig i historiens tåger – og den tidlige by omkring Spøttrup Borg er stadig ikke fundet – men navnet alene siger noget om byen i rydningen i skoven.

Rødning ligger fysisk i den vestlige del af Salling tæt ved Limfjordens kyst direkte ud mod kanalen mellem Thyborøn og Agger. Denne placering gør, at vandet i den del af Limfjorden er friskt, men også at Vestsalling er præget af den fremherskende vindretning i Danmark – vestenvinden. Naturlandskabet er præget af vidtstrakte marker uden nævneværdig træ- eller skovvækst. Markerne benyttes kommercielt i landbrugsmæssig sammenhæng afløst af enkelte vådområder samt vandløb i bunden af smeltevandsdale. Jordens bonitet i og omkring Rødning By er meget varierende – fra mager sandjord (tidligere hedeområder) til stiv/fed agerjord.

Vestjylland i dag er kendetegnet ved de relativt store vidder med intensiv landbrugsmæssig drift med relativt få bevoksede markskel og en primær træbevoksning af nåletræer.

Salling-området er generelt præget af landdistriktets karakteristika med befolkningstilbagegang, fraflytning af unge og lukning af mange virksomheder – herunder outsourcing. Rødning – og Salling-området har traditionelt huset en række træ- og møbelvirksomheder samt metalvarevirksomheder – primært virksomheder indenfor fremstillingserhverv. Virksomhederne har været karakteriseret af lavteknologi og primært været baseret på ufaglært og faglært arbejdskraft. Dermed er uddannelsesniveaut kendetegnet ved, at relativ få har en længerevarende uddannelse, mens hovedparten har ingen eller udelukkende en kortere uddannelse.

Ved aktiv prioritering er der i Rødning bevaret kommunale servicefaciliteter som dagplejegruppe, daginstitution, skole og ældrecenter, ligesom der i byen er handelsfaciliteter og enkelte liberale erhverv. Kendetegnet er tillige et rigt og omfattende foreningsliv.

Dette understøttes af, at den helt centrale drivkraft, som har været i området i generationer – kendetegnet ved selvstændighedskulturen – stadig er betydende.

Dermed synes fundamentet for at udfordre selvstændighedskulturens i en moderne kontekst at kunne skabes ved at rette fokus på lokalområdets styrker og potentialer kombineret med historiens særkender, således at perspektiverne af en fremtidig erhvervs- og kompetencekraft tegnes.

Nærværende projekt kendetegnes dermed ved at stå på historiens traditioner og kultur med henblik på at initiere en udvikling indenfor rammerne af nutidens udfordringer og fremtidens perspektiver om arbejds-, familie- og social liv på landet.

#### Visionen:

*Hvorfor gør vi det? - projektets ledestjerne!*

Byen i rydningen - Rødning i Vestsalling – skal indenfor 10 år kendes på sine frugttræer, som er udviklet af og udnyttes i et netværk af alle grupperinger i byen i en moderne kontekst, der prioriterer miljø, fællesskab, den gode smag, sundhed og landskabelig skønhed – så det samlet set går op i en større enhed.

#### Missionen:

*Hvad går det så ud på? - projektets eksistensberettigelse!*

At arbejde for kollektiv fremstilling, plantning og udnyttelse af frugttræer indenfor en ikke-kommerciel ramme i og omkring Rødding med den hensigt, at så mange borgere og organisationer/institutioner i lokalsamfundet konkret involveres heri og drager nytte heraf.

#### Formål:

*Hvilken betydning skal det have for byen, og af hvem skal det laves? - projektets "trobekendelse"!*

Det er ønsket med dette projekt i tidsånden af i dag at tage udgangspunkt i den tradition, der tidligere lå i selvforsyningstanken og den tidligere konventionelle drift af frugtplantager i det hedengangne erhverv havebrug, men vel at bemærke uden sprøjtning med pesticider ud fra kongstanken om "hver egn sit æble" at få skabt et mentalhygiejnisk projekt, der står på flere ben:

en videns del – et kompetenceløft til brede grupper i byen via dialog og fællesskab om det man ved om biologi (naturpleje, naturforståelse, landskab), sundhed (sund levevis, gode råvarer, gode smag) samt formidling.

en social del – øge sammenhængskraften blandt borgerne i Rødding ud fra det, at man kommer til at kende hinanden også med den gruppe af nyttilflyttere som byen har modtaget indenfor de seneste år så der opnås gensidig anerkendelse bredt forstået

en teknisk rationel del – at få skabt forskellige laug, der i en Rødding sammenhæng udvikler, vedligeholder og fornyer frugtavl i et alment perspektiv samt udnyttelsen af frugten i en ikke-kommerciel retning, men i et nærhedsperspektiv

en kulturel del – at skabe aktiviteter med udgangspunkt i værdifællesskab om frugtavl for alle aldersgrupper i Rødding af blivende og årligt tilbagevendende karakter med baggrund i historien, frugten og en kobling til Spøttrup Borg så der skabes en række bærende værdier

en fysisk designet og kunstnerisk udvirket omverdens del – øge den landskabelige kvalitet i en bymæssig sammenhæng ud fra en betagelse/anerkendelse for det kunstneriske ud- og indtryk i et landdistrikt i et udbyttmæssigt perspektiv såvel på et mikro- som et makroplan så der skabes æstetiske landskabelige og bymæssige rum

Med perspektivet i den teknisk rationelle del kan man sige, at projektet konkret består af:

et **kerneelement**, der drejer sig om podning af frugttræerne, udplantning, vedligeholdelse, gødsning, beskæring mm. – altså det at få skabt grundlaget for den fysiske fremvoksning af træerne

og

en række delprojekter:

espaliering/kunsttræer/pottetræer

lokalhistorie

presning og forarbejdning af æbler (saft, most, cider)

etablering af en genbank

udvikling og produktion af opbevaringsformer (eks. æblekasser, saftopbevaring)

udvikling af æblebænken (for kæresterfolk og andet godtfolk mv.)

– etablering af events

#### Mål:

*Hvad er det så, der skal gøres? – projektets identitet!*

Tanken med dette projekt er i denne fusionsperiode med nye og større kommuner at udvikle Rødning områdets identitet og øge sammenhængskraften i det mindre lokalsamfund – ikke for at lukke sig imod omverdenen (ved skabelse af fjendebilleder), men det skal ses i det perspektiv, at byen indeholder et fremtidigt potentiale, og at det handler om lokalt at udvikle og frigøre dette for på sigt at forstå og agere med de nye ”spilleregler”, som den nye struktur giver som handlegrundlag.

Dette skal ske ved det arbejde borgerne selv indgår i ved at få indført de gamle frugtsorter på alle frie arealer i og i tilknytning til Rødning i Vestsalling forstået som de offentlige arealer (der kan stilles til rådighed), erhvervsmæssige grunde samt private områder i et blivende perspektiv (eks. dele af fællesarealer i udstykninger), som overordnet siger:

### **noget for noget**

*du gør en indsats i forhold til den by, du bor i – det får du personligt noget ud af (videns del) –  
du gør det i samarbejde med andre, der nyder gavn af din indsats (sociale del) –  
du arbejder med en række teknikker, der udvikler din håndværksmæssige kunnen (teknisk rationelle del) -  
byen og oplandet bliver smukkere (fysisk design og kunstnerisk del) –*

*Høsten udnyttes af dig og din familie, nabo og andre i byen, men der skal også være til institutionerne i byen. Disse kvitterer med aktiviteter, som borgerne inviteres til og du formidler tingene til omverdenen.*

Æbleskud, sundhedsaspektet og biodiversiteten:

En af konsekvenserne af dette er, at det der måske tidligere både var spændende, men også illegitimt (måske gav kilder i maven) – det med at gå på æbleskud - med dette projekt gøres legitimt for byens borgere gældende for såvel unge som ældre.

Drømmen er selvfølgelig - ved den frie adgang til frugten for byens borgere - at det enkelte barn, den enkelte unge og/eller den enkelte voksne netop finder den sort/de sorter, der bedst falder i ens egen smag og via dette føler er trang til at erstatte mulig anden mere uhensigtsmæssig føde – det være sig fastfood, slik eller for sin sags skyld røgtobak derhjemme eller undervejs rundt i bybilledet – med årstidens frugt, den opbevarede eller forarbejdede frugt. En yderligere drøm er, at projektet medfører ændrede vaner hos de unge, så de fremover i grupper bevæger sig rundt i bybilledet efter hvor den – efter deres opfattelse – bedste frugt aktuelt findes, og dermed fandt erstatning for det nuværende mødested på bytorvet med fælles snak, mens der konsumeres sødvand, kager og slik efter skoletid.

En følgevirkning af denne udplantning af frugttræer, er at der både i og omkring Rødning skabes bedre levevilkår for dansk fauna og flora, der tilgodeses af træbevoksning og som i dag er trængt på en træ-fattig egn.

For at få dette hjul til at dreje, skal initiativer som disse iværksættes:

afdækning af den lokale interesse i den store sammenhæng til at medvirke i denne byforskønnelse og landskabsændring, opbygning af sammenhængskraft og kompetenceudvikling hos borgerne  
kortlægning af mulige frie arealer til beplantning med frugttræer

kortlægning af eksisterende gamle frugtsorter  
placering af projektet i en historisk sammenhæng (Anton Pedersen, Spøttrup Borg, Frugtkolonien Spøttrup Mark mm.) samt efterlysning af materiale og overleveringer  
kortlægning af lokale gamle frugtsorter  
afdækning af typen af grundstammer til det aktuelle brug  
afholdelse af kurser i podeteknikerne  
udvikling af relevante beplantningsformer  
udvikling af vedligeholdelsesformer/-programmer og gødsning  
udvikling af podeformer  
udvikling af espalieringsformer både i brugsmæssig og kunstnerisk henseende (udgangspunktet er at de ældre i de forskellige beskyttede boformer også skal kunne deltage)  
udvikling af beskæringsprincipper, træformning, spindel-/kronetræer  
udvikling af opbevaringsformer for frugt i byen – fælles og individuelt (eks. udv. af en æblekasse)  
udvikling af udnyttelsesformer af frugten (eks. most og saft)  
udvikling af den lokale æblebænk, fuglekasse, pindsvinekasse mv.  
etablering af en lokal genbank af Pometet æble-/frugtsamling på basis af Anton Pedersens tidligere arbejde – i et muligt samarbejde med Spøttrup Borg

#### Aktiviteter:

*Hvilke handlinger skal så udføres i projektet for at skabe den fornødne opbakning og gennemførelse?*

afholdelse af fokusgruppe-interviews med repræsentation af forskellige interessentgrupper i Rødding: børn, unge, foreningsliv, erhvervsfolk, forældre, pensionister for at afdække interessen for aktivt at indgå i projektet med den forudsætning, at alle i byen skal have fri adgang til en ikke-kommerciel udnyttelse af frugten

udpegning af prioriterede områder:

offentlige arealer: Skive Kommune, Slots- og ejendomsstyrelsen (Spøttrup Borg), Skov- og naturstyrelsen.

private arealer: i forbindelse med områder af interesse skal der skabes kontakt til lodsejere med henblik på afklaring af muligheder for benyttelse af arealer i et langt tidsperspektiv samt indgåelse af aftaler om benyttelse af området, vedligeholdelse og gødsning samt brugsretten over den fremtidige frugtsætning

opbygning af kompetenceniveauet blandt borgerne – dette vil ske ved besøg hos relevante parter, gæstebesøg i Rødding, undervisning foretaget af eksperter, etablering af netværk- og arbejdsgrupper internt og eksternt, opbygning af traditioner som Æblets Dag, prøvesmagning, egne opskrifter, udvikling af egne æblesort, formidling af den opbyggede viden, medvirke til initiativer i forhold til beplantning af frugttræer i andre egne mv.

opbygning af projektorganisation med henblik på at udvikle og permanentgøre disse funktioner med fokus på en kontinuerlig proces, der fastholder udviklingsperspektivet i denne proces, så den bliver en del af pulsen i Rødding

etablering af samarbejdsfora med Slots- og ejendomsstyrelsen, Spøttrup Borg, Lokalhistorisk Arkiv, Træmuseet i Oddense, Pometet på det tidligere KVL – nuværende KU, særlige netværk og interesseorganisationer med og omkring frugtavl o. fl.

fremskaffelse af arealer til benyttelse

erkende projektet i en landskabelig sammenhæng

arbejdet med etableringen af frugttræerne i byen (podeprocessen mv.)

udarbejdelse af udplantningsplaner, der sikrer en optimal fremvoksning af træerne i forhold til projektet grundide om det ikke-kommercielle  
vedligeholdelse af træer og arealer  
udvikling af espalieringsformer  
udvikling af opbevaringsformer ( eks. udvikling og produktion af moderne æblekasser, opbevaringsformer for saft og most)  
udnyttelse af frugtsætningen i forhold til borgergrupper og form i retning af frisk frugt, saft, most og cider  
afprøvning af gamle, tidligere lokale og nye frugtsorter forstået helt bredt med baggrund i kortlæningsmetodikken i ”Frugtsortsundersøgelsen 1916-1922” af Anton Pedersen  
udvikling af særlige træformer i forhold til særlige ønsker og behov (eks. små træer i potter til borgere i beskyttede boliger, højt podede træer til brug på arealer benyttelse til afgræsning af dyr, træer med flere eller mange sorter)  
udvikling af egen æblesort  
etablering af en lokal genbank i Rødding som en kopi af Pometet  
følgeinitiativer som udvikling af æblebænk, fuglekasser, kasser til andre dyr o. a.

#### Organisering af projektet:

Projektet er skabt som et landdistriktsudviklingsprojekt, der har til formål at få skabt en landsbyprofil og blev d. 4/1-08 overtaget af Skive Kommune.

Projektet har centrale værdier som involvering, mangfoldighed og driftssikkerhed samt bygger på to succeskriterier:

at få involveret så mange borgere i Rødding omkring projektet som muligt  
at få frugttræerne til at vokse og bære frugt  
og selve organiseringen af projektet tager sit udgangspunkt herfra.

Der skal etableres en række laug (i anden sammenhæng kunne man forestille sig, at de blev kaldt arbejdsgrupper/-hold – vi har valgt at bruge benævnelsen laug), der overordnet kan deles i to grupper:

- a. de der primært arbejder med træerne
- b. de der primært arbejder med delprojekterne

ad a) sammensætningen af disse laug etableres ud fra ønsket om deltagelse, og hvor man bor geografisk for løbende let at kunne vedligeholde og følge med i træernes fremvoksning

ad b) disse laug etableres i forhold til interesse og ønsker

Konkret vil det sikkert vise sig, at der ikke bliver rene snit – flere borgere vil deltage i forskellige initiativer.

Arbejdet i disse laug koordineres af en eller flere ambassadører.

Projektet har mange ambassadører, der hver:  
har et specielt højt informationsniveau om projektet *og dermed*  
er med til at sprede budskabet om projektet *og dermed*  
vil sprede en positiv stemning omkring projektet *og herved*

sikre, at der i Rødding er et højt informationsniveau om projektet med de rigtige oplysninger

Ambassadørerne er udvalgt ud fra følgende kriterier så gruppen samlet set sikre, at der er en:

spredning i køn

spredning i alder

spredning så nytilflyttere og borgere, der har boet i byen/oplandet længe er repræsenteret

spredning i uddannelsesmæssig baggrund

spredning i forhold til hvor man fysisk bor

Projektet ledes i dagligdagen af en projektleder

Overordnet ledes projektet af styregruppen bestående af:

projektlederen

repræsentanter for ambassadørerne

2 repræsentanter fra Skive Kommune.

#### Faseopdeling af projektet:

2008

bevilling gives

organisering og opstart af projektet

div. møder og aftaler i Rødding

uddannelse og anskaffelse af det biologiske materiale

podning af 2000 træer

fremskaffelse af tilgængelige offentlige arealer til udplantning

lokalhistorien

events

fortsat finansiering sikres

forskellige typer af husmøstrier anskaffes i forsøgsmæssig sammenhæng (brug, effektivitet, hensigtsmæssighed, sikkerhed, renhed af saft mm. undersøges nærmere)

delprojekter

2009

podning af 3500 træer

delprojekter

2010

podning af yderligere træer

#### Samarbejdspartnere:

Boi Jensen, planteskoleejer, De-gamle-sorter, Holstebro



Claus Gylmer Larsen, pometmester på Pometet, KU

Skive Kommune, Afd. f. Byer og Landsbyer v. Henrik Willadsen og Anders S. Rask; Vej, park og de grønne områder v. Kent Alex Larsen og Kim Hald

Spøttrup Borgmuseum v. Thomas Høvsgaard

Slots- og Ejendomsstyrelsen v. Jens Balsby Nielsen og Lars Friis.

Endvidere er det aftalt at projektet ”Rødding – Æblets by i Salling” kobles sammen med projektet om etableringen af frugthaven i haveanlægget på Spøttrup Borg, så de to projekter fælles søger at udnytte en mulig synergi

Per Kølster fra Fuglebjerggaard

Lokalhistorisk Arkiv Spøttrup v. Ib Svenningsen

#### Kildehenvisninger:

”Danmarks Frugtavl – frugtsortsundersøgelserne 1916-1922” fra 1925

Anton Pedersens: ”Danmarks Frugtsorter” 1937

Karen Syberg: ”Æblets Fortælling” 2007

Ritt Bjerregaard: ”Mine Æbler” 2003

Per Kølster: ”Æbler” 2004

Gerd Grossmann & Wolf-Dietmar Wackwitz: ”Spalierobst” 2005

Jørgen Vittrup: ”Beskæring af frugt og bær” 2004

Barrie E. Juniper & David J. Mabberley: ”The story of the apple” 2006

Frank Hejndorf: ”Den grønne bog 19. udg.” 1994

Materialer fra Lokalhistorisk Arkiv Spøttrup og fra borgere med tilknytning til lokalhistorien, der har formidlet en del interessante effekter og oplysninger

Nærmere oplysninger:

[www.aebletsby.dk](http://www.aebletsby.dk) eller [www.aeblesamlingen.dk](http://www.aeblesamlingen.dk)